

Nr 1051

Av herr Hedlund m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 95, angående riktlinjer för jordbrukspolitiken m. m.

(Lika lydande med motion nr 843 i Första kammaren)

Ett livskraftigt jordbruk måste upprätthållas för att vår folkförsörjning skall kunna tryggas. Som grunder måste härvid gälla, att högsta effektivitet i näringen skall eftersträvas, så att livsmedelsproduktionen kan ske till lägsta möjliga kostnader, och att de i jordbruket sysselsatta skall få möjligheter till samma lönsamhet och arbetsersättning, som gäller inom närings- och samhällslivet i övrigt. Det är jordbrukspolitikens uppgift att medverka till att denna målsättning, som är nödvändig för erforderlig konkurrenskraft och för att initiativ, arbete och kapital i tillräcklig utsträckning skall kunna satsas i jordbruksnäringen, kan förverkligas.

I 1947 års riksdagsbeslut angående riktlinjer för jordbrukspolitiken angavs den allmänna målsättningen, att den i jordbruket arbetande befolkningen skulle få samma möjligheter som utövarna av andra näringar att uppnå en skälig inkomststandard och bli delaktig i den allmänna välståndsstegring, som kunde ske i fortsättningen. Denna målsättning har bekräftats genom ett flertal riksdagsbeslut men inte kunnat förverkligas under den socialdemokratiska regeringspolitiken.

I den förevarande propositionen nr 95 angående riktlinjer för jordbrukspolitiken m. m. uttalas också, att de som arbetar i jordbruket skall få en ekonomisk standard, som är likvärdig med den som yrkesutövare inom andra näringar når, och att jordbrukets rationalisering måste främjas kraftigt. Men såsom framgår av framställningen i det följande är de åtgärder, som föreslås i propositionen, otillräckliga för målsättningens förverkligande och delvis också av sådan karaktär, att det angivna syftet måste motverkas. Det finns sålunda i propositionen en betydande klyfta mellan principerna och de praktiska åtgärderna. Vi finner också uttalandet om en ekonomisk standard vara oklart. Den ekonomiska standarden kan ju byggas upp av olika faktorer exempelvis genom att däri också inräknas avkastningen av eget kapital. Riktigare är att som målsättning ha samma timersättning som jämförbara yrkesutövare samt därutöver normal förräntning av insatt kapital.

Effektivt resursutnyttjande

Jordbrukspolitiken måste självfallet, såsom vi redan understrukit, inriktas på att främja en så snabb effektivitetshöjning som möjligt. Det är givetvis angeläget, att livsmedelsproduktionen i vårt land såväl som annan produktion kan ske med möjligast små insatser av produktionsresurser och därmed till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnad. Man måste sålunda alltid eftersträva, att arbetskraft, kapital och mark i jordbruksproduktionen kommer till så effektiv användning som möjligt. Den utveckling, som enligt vår mening sålunda måste främjas, innebär givetvis fortsatt överflyttning av arbetskraft och kapital till andra produktionsområden och frigörande av mark för andra ändamål.

Såsom framgår av det följande kan de s. k. överföringsvinsterna emellertid inte bli så betydande för den närmast överblickbara framtiden. Det är under alla förhållanden uppenbart, att jordbruksutredningens majoritet vid sin bedömning av frågan gjorde sig skyldig till avsevärd överskattning, när man hävdade, att betydande samhällsekonomiska vinster skulle kunna nås genom en forcerad överflyttning av resurser till andra näringar från de marginella jordbruken.

Resursöverföringens vinster och kostnader

För närvarande beräknas ca 6 % av landets yrkesverksamma, dvs. drygt 200 000 personer, vara sysselsatta i jordbruk och boskapsskötsel. Ålderssammansättningen är emellertid ogynnsam. Endast ca 60 000 av de i jordbruket yrkesverksamma är under 45 år.

Redan nu är avgången från jordbruket av storleksordningen 20 000 personer per år. Därav torde ca 11 000 vara avgång genom dödsfall eller pensionering och ca 9 000 en övergång främst av yngre och medelålders personer till andra yrken. Omflyttningen av arbetskraft från jordbruket till andra näringar har varit vida större än vad som förutsattes vid 1947 års beslut om de jordbrukspolitiska riktlinjerna. Det kan mot den här givna bakgrunden ifrågasättas, om inte inom relativt snar framtid det väsentligaste problemet ur arbetskraftssynpunkt kommer att bli frågan om nyrekrytering av arbetskraft till jordbruket och inte frågan om att driva fram en snabbare avgång av arbetskraft från jordbruket.

Bl. a. lantbruksstyrelsen, det centrala jordbruksrationaliseringsorganet, har framhållit, att den arbetskraftsöverflyttning till andra näringar som kan ske ej är så stor som jordbruksutredningens majoritet syntes göra gällande. Överföringsvinsterna är redan inkasserade genom att nuvarande jordbrukares tänkbara efterträdare inom familjen redan i så stor utsträckning övergått till andra näringar.

Samhällsekonomiskt sett måste överföringsvinsterna givetvis vägas mot de samhällsekonomiska kostnader, som kan uppstå. Om såsom nu är fallet

en mycket stor del av arbetskraften förflyttas till stora tätortsregioner, måste man i stor utsträckning uppge användbara bostäder och samhälllig serviceutrustning i jordbruksbygderna. En forcering av inflyttningen till storstadsregionerna måste ju också öka inflationstrycket, främst genom en ökad efterfrågan på bostadsmarknaden. Dessa problem har jordbruksutredningen inte närmare övervägt. Statens pris- och kartellnämnd t. ex. har i sitt remissyttrande betecknat det som en svaghet, att jordbruksutredningen inte analyserat hur den politik, som utredningen förordar, skulle påverka den samhällsekonomiska balansen vid den utveckling, som är att förutse under de kommande åren. Enligt nämnden kan en forcerad utflyttning av arbetskraft från jordbruket leda till olika flaskhalsproblem i fråga om bostäder, skolor osv. och hårt anstränga kapitalmarknaden.

Det är, såsom vi framhållit, angeläget att jordbrukspolitiken inriktas på att främja en så snabb effektivitetshöjning som möjligt. Vår slutsats är emellertid, såsom framgått, att jordbruksutredningens betänkande och den därpå grundade propositionen bygger på en överskattning av de för den överskådliga framtiden möjliga överföringsvinsterna. Det måste i sammanhanget också understrykas, att en snabb överflyttning av resurser från jordbruket till andra näringar i nuläget måste medföra betydande samhällsekonomiska kostnader, om den inte samordnas med en aktiv lokaliseringspolitik. Inte heller åt dessa problem har någon egentlig uppmärksamhet ägnats vare sig i jordbruksutredningens betänkande eller i propositionen.

Det svenska jordbrukets konkurrenskraft

Med ett ökat internationellt handelsutbyte blir det givetvis från samhällsekonomiska synpunkter allt väsentligare vilken konkurrenskraft det svenska jordbruket äger gentemot andra länders jordbruk.

Jordbruksutredningen har belyst det svenska jordbrukets produktionsförutsättningar och dragit den slutsatsen, att huvuddelen av det svenska jordbruket i fråga om naturliga förutsättningar och produktivitetssläge m. m. intar en ganska gynnad ställning i världen i dess helhet. Gentemot andra västeuropeiska länders jordbruk har det svenska enligt utredningen en konkurrenskraft, som kan betecknas varken som påfallande gynnsam eller som dålig.

Jordbruksutredningens bedömning kan i varje fall inte sägas vara någon överskattning av svenskt jordbruks förutsättningar. Jordbruksorganisationerna, RLF och SL, har i sitt remissyttrande uttalat sig optimistiskt om förutsättningarna ur jordbrukets synpunkt för en svensk anslutning till en utvidgad västeuropeisk marknad. De svenska jordbrukspriserna kan med hänsyn till de produktionssubventioner, som utgår i EEC-länderna, sägas ungefär motsvara EEC-priserna. Vårt jordbruk måste alltså anses ha god konkurrenskraft gentemot EEC-ländernas jordbruk, detta trots att den

svenska lantarbetarlönen ligger väsentligt högre än lantarbetarlönen i andra västeuropeiska länder.

Prisnivån och prisregleringssystemet för de två närmaste produktionsåren har, såsom framhålles i propositionen, så långt möjligt utformats med beaktande av EEC:s prisnivå. Jordbruksministern uttalar i propositionen bl. a.: »I dagens läge talar sålunda starka skäl för att förhållandet mellan priserna på olika jordbruksprodukter inom EEC bör tillmätas stor betydelse.»

Inte minst från angelägenheten av att ytterligare stärka det svenska jordbrukets internationella konkurrenskraft är det enligt vår mening väsentligt, att jordbrukspolitiken inriktas på att möjliggöra en snabb effektivitetshöjning.

Jämförelser med världsmarknadspriser

Jordbruksministern har i propositionen framhållit, att det inom andra delar av det svenska näringslivet knappast föreligger en så ogynnsam relation mellan den svenska prisnivån och världsmarknadspriserna som inom jordbruket. Sålunda uppges att sedan år 1956 har det genomsnittliga gränsskyddet på jordbruksprodukter stigit från ungefär 30 till f. n. ca 74 % av importvärdet.

Jordbruksutredningens majoritet fäste stor vikt vid jämförelser med världsmarknadspriserna. I dess betänkande framhölls bl. a. att vid en bedömning med utgångspunkt från de priser, som förelegat på den internationella marknaden under större delen av efterkrigstiden och till vilka import regelmässigt kunnat ske, har jordbrukets lönsamhet samhällsekonomiskt sett varit svag. Så länge de låga världsmarknadspriserna blir bestående är de, heter det i utredningens betänkande, en realitet för den svenska ekonomin. I den debatt som jordbruksutredningens betänkande föranlett, har t. o. m. den argumenteringen förts, att vi som konsumenter skulle kunna spara in ett par miljarder kronor om året genom att köpa livsmedel till världsmarknadspris.

Men situationen är ju, såsom jordbruksministern också medger i propositionen, densamma för så gott som alla västeuropeiska länder och i viss mån även för de stora transoceaniska exportländerna för jordbruksprodukter. Konstaterandet ovan, att de svenska jordbrukspriserna i stort sett överensstämmer med EEC-ländernas, innebär ju t. ex., att situationen för EEC-området är densamma. Såsom jordbruksnämnden, det statliga regleringsorganet, framhåller i sitt remissyttrande är världsmarknadspriserna påverkade av politiska förhållanden och av mer eller mindre tillfälliga varuöverskott, som säljs till priser utan motsvarighet i de verkliga produktionskostnaderna. Dessa förhållanden medför också, att världsmarknadspriserna på kort sikt kan fluktuera oregelmässigt och snabbt. Jordbruksnämnden har i sitt yttrande anmärkt på att »problematiken kring dumpingimport och

annan starkt prispressande import av jordbruksprodukter av utredningen över huvud taget icke upptagits till närmare behandling».

Naturligtvis är det helt orealistiskt att såsom skett i jordbruksutredningens betänkande och t. o. m. i propositionen jämföra de svenska jordbrukspriserna med världsmarknadspriser, som inte har något fast samband med verkliga produktionskostnader. Detta har också påtalats av olika remissinstanser, bl. a. av det centrala prisövervakningsorganet, statens pris- och kartellnämnd, som hävdar nödvändigheten av att vid prisjämförelser utgå från en prisstruktur, som skiljer sig från den som återspeglas i dagens världsmarknadspriser och som innebär, att man utgår från normalpriser, där dumpingeffekter eliminerats.

Såsom framgår av följande avsnitt kan de jämförelser, som jordbruksutredningens majoritet gjort med världsmarknadspriserna, inte gärna ha något praktiskt samhällsekonomiskt intresse — och knappast heller något teoretiskt.

Produktionsvolymen

Den svenska jordbruksproduktionen har volymmässigt stagnerat under senare år — till följd av den kraftiga överflyttningen av produktionsresurser till andra näringar. Utvecklingen kan karaktäriseras av en krympande produktion. I andra västeuropeiska industriländer, där resursöverföringen inte drivits så långt, har jordbrukets produktionsvolym däremot ökats — i många fall väsentligt.

Självförsörjningsgraden för egentliga jordbruksprodukter (bruttoförsörjningsgraden) var enligt jordbruksutredningen för vårt land 98 % vid beräkning på ett normalår kring 1962/63 och ca 94 % normåret 1965/66. Med avdrag av den produktion, som grundas på importfoder, är talet ca 3 % lägre (nettosjälvförsörjningsgraden). Enligt den bedömning, som jordbruksutredningens majoritet gjorde, skall självförsörjningsgraden vid oförändrade förutsättningar nedgå med ungefär 5 % från början av 1960-talet fram till mitten av 1970-talet. Bruttosjälvförsörjningsgraden skulle därmed år 1975 komma att ligga på drygt 90 %.

Jordbruksutredningens produktionsmålsättning

Med det ovan refererade samhällsekonomiska resonemanget kring världsmarknadspriserna som utgångspunkt uppställde jordbruksutredningens majoritet som främsta produktionsmålsättning en kraftig sammankrympning av jordbruksproduktionen utöver den nedgång, som kan förutses vid nuvarande jordbrukspolitik. En sänkning i snabbare takt av självförsörjningsgraden skulle enligt utredningsmajoriteten eftersträvas.

Det heter i utredningens betänkande bl. a., att även om många andra industriländers jordbruk befinner sig i samma läge som det svenska skulle

vi vara oförhindrade »att ta världsmarknadspriserna till utgångspunkt för en renodlat ekonomisk bedömning av frågan om jordbruksproduktionens lämpliga storlek». Konsekvenserna av ett sådant resonemang borde givetvis vara, att i stort sett hela det svenska jordbruket måste nedläggas, eftersom konkurrens till de nuvarande s. k. världsmarknadspriserna är en omöjlighet — för det svenska jordbruket liksom för andra länders.

Den slutsatsen drog dock inte utredningsmajoriteten. Man fann sig nämligen »böra acceptera behovet av livsmedelsberedskap som skäl för att upprätthålla och stödja en inhemsk jordbruksproduktion, som kan vara större än vad som betingas enbart av samhällsekonomiska överväganden». Sverige måste upprätthålla en jordbruksproduktion som grundval för en livsmedelsberedskap för avspärning eller krig. Den svenska livsmedelsförsörjningen måste ju därmed till övervägande del baseras på inhemsk produktion. Vid en i utredningsbetänkandet angiven ökning av beredskapslagren skulle jordbrukets framtida produktionsvolym kunna nedgå till »ca 80 % av full försörjning utan risk för att påfrestningarna på ransoneringsapparaten skulle bli övermäktiga».

Jordbruksutredningen diskuterade frågan om hänsyn till u-länderna och den allt svårare hungerkatastrof, som väntas drabba stora delar av världens befolkning, kunde få påverka det svenska jordbrukets produktionsvolym. Utredningens majoritet besvarande frågan med nej, såvitt avser den aktuella och överskådliga framtiden. Det heter i utredningens betänkande bl. a.: »Övervägande skäl talar alltså för att den köpkraftiga efterfrågan på livsmedel i u-länderna under överskådlig framtid inte kommer att växa så snabbt och världsmarknadspriserna därmed inte stiga så mycket, att import till Sverige skulle försvåras . . .». På längre sikt ansåg sig utredningsmajoriteten dock böra räkna med »att den faktiska livsmedelsbristen kan komma att göra sig starkare gällande och resultera i en åtstramning på världsmarknaden».

Enligt utredningsmajoritetens förslag bör »fram till slutet av 1970-talet en sänkning av självförsörjningsgraden eftersträvas ned till en nivå, vilken alltjämt fyller de krav på beredskap, som vi uppställt, nämligen ned till ca 80 %». En nedgång till denna nivå behövde enligt utredningsmajoriteten från beredskapssynpunkt inte föranleda andra åtgärder än den antydda utökningen av lagren. Som förutsättningar angavs dock dels att de från jordbruket frigjorda resurserna kunde få en bättre alternativ användning, dels att sänkningen skulle ske i samband med anlitanande av de medel för omställning och rationalisering, som utredningen förordade.

Jordbruksutredningens strukturgrupp gjorde på grundval av utvecklingen till början av 1960-talet vissa prognoser över den fortsatta minskningen av åkerarealen, enligt vilka denna fram till mitten av 1970-talet skulle komma att reduceras från 3,3 milj. ha åker 1961 till 2,65 à 2,9 milj. ha. Försörjningsprognoserna, enligt vilka självförsörjningsgraden vid oföränd-

rad jordbrukspolitik fram till mitten av 1970-talet skulle nedgå till ca 90 %, bygger på dessa arealprognoser. Det är uppenbart, att om självförsörjningsgraden i enlighet med utredningsmajoritetens förslag skall reduceras till 80 %, en väsentligt mer omfattande arealnedläggning måste komma till stånd än den som framkommit i nyssnämnda prognoser. Utredningsmajoriteten har emellertid inte redovisat några beräkningar över vilken åkerareal som med dess förslag om produktionskrämpning skulle erfordras mot slutet av 1970-talet. Detta är i hög grad anmärkningsvärt.

Enligt beräkningar, som RLF och SL redovisar i sitt remissyttrande, skulle en 80-procentig självförsörjningsgrad kunna uppnås med en åkerareal om ca 2,3 milj. ha. För att nå den av utredningsmajoriteten angivna produktionsvolymen skulle det uppenbarligen inte räcka med att enbart lägga ned lågt avkastande och illa belägna åkrar i skogsbygderna, eftersom det jämfört med nu skulle krävas att 700 000—800 000 ha åker tas ur produktionen. Som jämförelse kan nämnas, att det i de sex nordligaste länen tillhopa finns endast 500 000 ha åker.

Utredningsmajoriteten har inte närmare preciserat var nedläggningen av åkerareal förutsättes ske men dock framhållit, att den främst skulle gälla skogs- och mellanbygderna. Man måste då räkna med att en mycket betydande del av jordbruket i Norrland och västra Svealand liksom också inom det sydsvenska högländsområdet skulle komma att upphöra. Konsekvenserna härav för bebyggelsen, näringslivet i övrigt och kulturlandskapet har inte närmare berörts i utredningsmajoritetens förslag.

Utredningsförslaget har avstyrkts såväl i reservationer och särskilda yttranden, som fogats till betänkandet, som av ett stort antal remissinstanser. Det bör t. ex. framhållas, att jordbruksnämndens konsumentdelegation funnit det »mindre lämpligt att på det sätt som utredningen gjort knyta produktionsmålsättningen till en på visst sätt preciserad självförsörjningsgrad». Styrelsen för lantbrukshögskolan är hårt kritisk och konstaterar, att »den av utredningen föreslagna sänkningen av självförsörjningsgraden till 80 procent är följaktligen en uppskattning, byggd på ovissa och diskutabla förutsättningar».

Förslaget i propositionen

Jordbruksministern uttalar i propositionen bl. a.:

Såsom ett mått på storleken av de produktionsresurser som vid en viss produktionsinriktning erfordras ur beredskapssynpunkt har utredningen angett en lägsta självförsörjningsgrad i fredstid av 80 %. Jag ansluter mig till utredningens bedömning av den nivå för produktionskapaciteten som av beredskapsskäl i dagens läge bör uppehållas.

I propositionens fortsättning heter det:

Jordbruksproduktionen bör därför, som jag i det föregående anför, upprätthållas vid en nivå som inte understiger vad jordbruksutredningen angett som ett minimum.

Såsom framgår överensstämmer jordbruksministerns referat av utredningsförslaget innehållsligt inte med vad utredningsmajoriteten själv uttalat. Trots den försäkran, som avges i propositionen om anslutning till utredningsmajoritetens bedömning, är det alltså möjligt att här utläsa en nyansskillnad. Huruvida detta svarar mot en avsikt hos departementschefen undandrar sig givetvis vår bedömning. Det kan emellertid tillfogas, att jordbruksministern i ett intervjuuttalande för Jordbrukarnas Föreningsblad framhållit: »Jag vet inte hur man kan se någon skillnad mellan jordbruksutredningens ståndpunkt och min.»

Den oklarhet, som här sålunda kännetecknar propositionen, minskas inte av departementschefens uttalande om förhållandena i norra Sverige: »Av flera skäl anser jag att en betydande jordbruksproduktion även i fortsättningen bör upprätthållas i dessa delar av landet.» Detta liksom det därmed förbundna uttalandet om fortsatt särskilt stöd till jordbruket i norra Sverige hälsar vi givetvis med tillfredsställelse. Jordbruksministerns uttalande på denna punkt är en klar avvikelse från utredningsmajoritetens förslag. Rimligtvis borde man kunna förutsätta, att jordbruksministern nu vill inta samma ståndpunkt beträffande jordbruksproduktionens upprätthållande även till andra likabetingade områden, främst västra Svealand och delar av det sydsvenska höglandet. Under alla förhållanden synes det oss svårt att förena den ståndpunkt, som jordbruksministern här tagit, med den produktionsmålsättning med däri innefattat nedläggningsprogram, som utredningsmajoriteten förordat. De knapphändiga uppgifterna i propositionen ger emellertid inte underlag för några längre gående slutsatser.

Beredskaps- och försvarspolitiska synpunkter

Jordbruksutredningens majoritet stannade för krympning av jordbruksproduktionen till 80 % av vårt fredsmässiga livsmedelsbehov, därför att denna volym skulle utgöra det minimum, som betingas av beredskapsmässiga skäl. Det är möjligen en acceptabel bedömning, att en sådan produktionsvolym skulle kunna vara tillräcklig från beredskapssynpunkt. Det skall dock observeras, att t. ex. överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap i sitt remissyttrande inte givit klartecken för denna bedömning. Huruvida sänkningen skall kunna ske till ca 80 % av full försörjning torde få klarläggas i samband med en fortlöpande omprövning av produktionsmålsättningen, framhåller överstyrelsen. Även från dessa utgångspunkter vilar alltså oklarhet över utredningens och regeringens förslag.

Under alla förhållanden måste den krympning av jordbruksproduktionen, som utredningsmajoriteten förutsatte, komplicera försörjningsproblemen i krig. Jordbruksnämnden har i sitt remissyttrande understrukt detta och framhållit, att krympningen i första hand torde komma att gå ut över jordbruket i områden med redan nu svag jordbruksproduktion. Den kan enligt nämnden som konsekvens även medföra att en minskning

i dessa områden uppstår i den lokala kapaciteten för kommersiell uppsamling och industriell förädling av jordbruksprodukter. Krisförsörjningen inom de produktionssvaga områdena, vilka till stor del torde sammanfalla med de tänkta inkvarteringsområdena för krigsevakuerade från tätorter, kan som en följd av en sådan utveckling i motsvarande mån komma att försämrast. Försörjningsresurserna blir samtidigt, fortsätter jordbruksnämnden, relativt sett alltmer koncentrerade till de mera produktionsstarka jordbruksområdena, med därav följande ökad risk för den totala folkförsörjningen i händelse av kapacitetsbortfall och lagerförluster genom krigsskador.

Även rent försvarspolitiska aspekter kommer härmed i blickpunkten. Det torde vara ofrånkomligt, att den starka uttunning av den bofasta befolkningen, som bortrationalisering av en stor del av jordbruket medför, kommer att allvarligt försämra försvaret av vissa områden och då framför allt de nordliga delarna av vårt land. Den koncentrerings av livsmedelsproduktionen, som utredningsmajoriteten förutsatte, kan befaras underlätta för en angripare att genom åtgärder, som berör livsmedelsförsörjningen, minska vår värnkraft. Vi vill därför framhålla betydelsen av att en geografiskt väl differentierad jordbruksproduktion upprätthålles.

Såsom redovisats har jordbruksministern nu i här nämnda avseende tagit en från utredningsmajoriteten avvikande ståndpunkt genom uttalandet att betydande jordbruksproduktion även i fortsättningen bör upprätthållas även i norra Sverige. Även om det är oklart vad departementschefens uttalande i sak bör anses innefatta, måste det från beredskaps- och försvarspolitiska synpunkter otvivelaktigt bedömas som väsentligt mera tillfredsställande än utredningsmajoritetens förslag.

Hänsyn till u-länderna

Jordbruksutredningens majoritet har vid sin bedömning av vårt jordbruks framtida produktionsvolym inte ansett, att frågan om u-ländernas livsmedelssituation kunde få påverka det svenska avgörandet. Såsom redovisats framhölls det i utredningens betänkande, att den köpkraftiga efterfrågan på livsmedel i u-länderna under överskådlig framtid inte skulle komma att växa så snabbt och världsmarknadspriserna därmed inte skulle stiga så mycket, att import till Sverige skulle försvåras.

Jordbruksministern har i propositionen anslutit sig till denna uppfattning och framhållit, »att Sverige kan göra effektivare insatser på annat sätt än genom direkta leveranser av livsmedel till utvecklingsländerna».

Det sistnämnda är naturligtvis i och för sig riktigt. Självfallet bör det svenska biståndet i första hand vara teknisk och ekonomisk hjälp till u-ländernas egen produktionsapparat. Det kan knappast vara någon uppgift för det svenska jordbruket att inrikta sig på produktion för export till utvecklingsländerna. Befintliga överskott bör dock givetvis i ökad utsträckning kunna utnyttjas för ändamålet. Den stora frågan i sammanhanget är

emellertid, om Sverige inför en hotande världshunger verkligen bör krympa sin egen livsmedelsproduktion på det sätt, som utredningsmajoriteten och regeringen förordar och därmed ta i anspråk en del av de livsmedel, som de svältande folken behöver.

Det förhåller sig ju dock så, att 100-tals miljoner människor kommer att drabbas av hungersnöd redan under 1970-talet, dvs. samtidigt med att vårt land enligt regeringens förslag kraftigt skall beskära sin egen produktion och i stället öka importen i konkurrens med de länder, som har brist på livsmedel. Experter inom FAO har beräknat, att världens livsmedelstillgångar redan före 1980 måste fördubblas för att något så när räcka till för den ökande befolkningen. Många av utvecklingsländerna saknar möjligheter att öka jordbruksproduktionen i en takt, som i tillräcklig grad överträffar befolkningstillväxten och medger en rimlig livsmedelsstandard. U-länderna kan alltså inte själva, trots att de givetvis kommer att få teknisk expertis från industriländerna, lösa sina försörjningsproblem under den kritiska period vi går till mötes. Det är omöjligt att tänka sig annat än att industriländerna måste ta hänsyn till detta vid planeringen av sin egen jordbruksproduktion. Man måste då realistiskt räkna med att de exportöverskott av livsmedel, som uppstår i västvärlden, i första hand kan komma att disponeras för bistånd till u-länderna. I ett sådant läge blir det knappast möjligt för vårt land att importera livsmedel i den utsträckning, som utredningsmajoriteten och regeringen tänkt sig.

Den internationella livsmedelssituationen har redan föranlett USA att ändra sin jordbrukspolitik. Tidigare strävan till produktionsminskning har ersatts med inriktning på produktionsökning och ökad satsning på u-landshjälp. Denna förändring i den amerikanska attityden diskuterades inom jordbruksutredningen, men majoriteten fann den alltså inte av intresse för vårt land. FAO har lagt fram förslag om utvidgad livsmedelshjälp till u-länderna. Obestriddligen håller det på att växa fram förståelse för en mer solidarisk livsmedelsförsörjning i världen. Mot bakgrunden härav har t. ex. lantbruksstyrelsen i sitt remissyttrande ansett, att jordbruksutredningens majoritet »något underskattat verkningarna för världens livsmedelsmarknad av de växande potentiella livsmedelsbehoven i u-länderna».

Vi delar uppfattningen, att regeringens förslag om en 80-procentig självförsörjningsgrad som målsättning inte är realistiskt med hänsyn till den internationella livsmedelssituationen.

I ett till jordbruksutredningens betänkande fogat yttrande har ledamoten Hansson framhållit:

På vårt land liksom på andra avancerade industriländer måste det anspråket ställas, att vi för den överskådliga framtiden i stort sett skall kunna klara vår egen livsmedelsförsörjning och inte konkurrera med u-länderna om det livsmedelsöverskott, som de kommer att efterfråga på världsmarknaden.

Vi ansluter oss till denna uppfattning.

Hur blir det på världsmarknaden?

Jordbruksutredningens majoritet utgick ifrån att det nuvarande läget på den internationella marknaden skulle komma att bestå i varje fall under en framförliggande period av 10 år. Såsom framgått av det ovanstående kan denna bedömning inte anses hållbar — med hänsyn till den förändring, som redan framträtt eller är att vänta i fråga om livsmedelshjälpen till u-länderna.

Av lika stor betydelse för bedömningen är att en s. k. mellangrupp, innefattande Japan, Kina, Sovjetunionen och andra östblocksländer, framträtt med starkt ökad efterfrågan på livsmedel. Denna kommersiella efterfrågan innebär, att de s. k. livsmedelsöverskotten tas i anspråk till höjda priser på den internationella marknaden.

Den bedömning, som ligger till grund för själva produktionsmålsättningen i propositionen, måste sålunda sägas vara i hög grad bräcklig. Det bör erinras om att t. ex. Kooperativa förbundet i sitt remissyttrande framhåller, att det inte är otroligt, att åtstramningen på världsmarknaden »kan uppkomma tidigare än utredningen räknar med». Jordbruksnämndens konsumentdelegation håller det inte för uteslutet, att en radikal förändring av jordbruksprodukternas internationella bytesvärde kan ske under det närmaste decenniet.

Handelspolitiska synpunkter

Vissa remissinstanser har framhållit att en krympning av vår livsmedelsproduktion och en importökning av den omfattning, som utredningsmajoriteten förordat, skulle möta problem ur handels- och valutapolitiska synpunkter. För en tid framöver måste vi, såsom understrukits t. ex. i den senaste långtidsutredningen, hysa farhågor för utvecklingen av den svenska valutareserven. Den ekonomiska politiken måste inriktas på att förstärka vår valutaställning.

Jordbruksministern har i propositionen försäkrat, att man inte skall behöva befara en försämrad valutasituation, eftersom de näringsgrenar, som skulle få expandera genom resursöversflyttning från jordbruket, levererar produkter, som i allmänhet har ett betydligt högre bytesvärde på världsmarknaden än jordbrukets produkter. Detta kan i och för sig vara riktigt på längre sikt — om och när våra exportnäringsgrenar kan vinna motsvarande nya marknader. Men det är anledning att understryka, att en sänkning enligt utredningsmajoritetens och regeringens förslag av vår självförsörjningsgrad med ca 15 % innebär ett importbehov — räknat till dagens låga världsmarknadspriser — av ca 600 milj. kronor. Vi finner det uppenbart, att riskerna ur valutapolitisk synpunkt måste betraktas som väsentligt större än vad jordbruksministern i propositionen velat medge.

Det mest anmärkningsvärda i propositionen är kanske, att jordbruksministern nu infört en särskild handelspolitisk motivering för den i proposi-

tionen föreslagna krympningen av den svenska jordbruksproduktionen. Det heter i propositionen:

För att Sverige skall kunna vinna förståelse för sina önskemål om en ökad export är det värdefullt om utrymme finns för import av jordbruksvaror som andra länder har intresse av att avsätta på den svenska marknaden . . . En samlad bedömning av den framtida handelspolitiska utvecklingen anser jag ge vid handen att en expansion av den svenska utrikeshandeln underlättas om andra länder kan erhålla ökat avsättningsutrymme för jordbruksprodukter i Sverige. Eftersom en sådan expansion är angelägen, behöver enligt min mening möjligheterna att exportera jordbruksprodukter till Sverige vidgas. Den begränsning av den inhemska jordbruksproduktionen som jordbruksutredningen föreslagit är således till fördel i handelspolitiska sammanhang.

Jordbruksministerns uppfattning är såsom framgått baserad på att jordbruksprodukterna på grundval av nuvarande världsmarknadspriser måste anses ha ett lägre bytesvärde än industriprodukter i allmänhet. Men detta måste ju vara en generell bedömning för världens alla jordbruksministrar och kan då knappast duga som speciell motivering för krympning av den svenska jordbruksproduktionen.

Såsom vi ovan anfört måste det svenska jordbruket anses ha god konkurrenskraft mot t. ex. EEC-jordbruket. Det prisregleringssystem, som enligt propositionen skall gälla för de två framförliggande åren, har så långt möjligt utformats med beaktande av EEC:s prisnivå. Jordbrukspriskommittén har enligt referat i propositionen framhållit: »I förevarande sammanhang bör anmärkas, att det svenska jordbruket och livsmedelsindustrin så länge Sverige inte är anslutet till EEC har en begränsad marknad, vilket i viss utsträckning försvårar utnyttjandet av befintlig rationell produktionskapacitet.» Regeringens jordbrukspriskommitté har alltså hävdat, att EEC-anslutning bör öka det svenska jordbrukets marknad — medan jordbruksministern har rakt motsatt uppfattning.

Vi finner det angeläget att erinra om att lantbruksstyrelsen i sitt remissyttrande uttryckt samma uppfattning som jordbrukspriskommittén, nämligen att vid en EEC-anknytning »skulle jordbrukets samhällsekonomiska konkurrensförmåga ökas och kravet på en stor och snabb krympning skulle icke komma att framstå fullt lika starkt». Jordbruksnämndens konsumentdelegation har i sitt remissyttrande hävdat, att om svenskt jordbruk kan konkurrera på världsmarknaden, »blir en viss högsta självförsörjningsgrad givetvis inte något mål».

Vi tar bestämt avstånd från jordbruksministerns nya handelspolitiska motivering för krympning av den svenska jordbruksproduktionen ned till 80-procentig försörjning.

Vårt förslag

Av vad vi i det föregående anført framgår, att vi inte kan godta förslaget i propositionen om att en nedkrympning av den svenska jordbruksproduktionen till 80 % av vårt livsmedelsbehov skall gälla som målsättning för jordbrukspolitiken. Vi anser förslaget diskutabelt från beredskaps- och försvarspolitiska synpunkter och äventyrligt ur handelspolitisk synvinkel, men framför allt finner vi förslaget orimligt med hänsyn till den ökande livsmedelsbristen i världen.

En med statliga åtgärder styrd nedskärning av produktionsvolymen till 80 % innebär, att vi avsiktligt gör oss beroende av utlandet för vår livsmedelsförsörjning och skapar ett permanent importbehov. Inget annat land i världen med möjligheter att i stort sett klara sin egen livsmedelsförsörjning har hittills avsiktligt vågat ställa sig i en sådan situation. En förutsättning för att vårt land på detta sätt skulle kunna klara livsmedelsförsörjningen är ju också, att andra industriländer i samma belägenhet som vi inte handlar likadant.

Givetvis kan en produktionsvolym, som mera permanent åstadkommer förlustbringande exportöverskott, inte anses förenlig med vare sig samhällsekonomiskt betraktelsesätt eller jordbrukets och konsumenternas intresse. Enligt vår mening är det önskvärt med en produktionsnivå som, med undantag för nödvändiga importvaror, läcker vårt eget behov av livsmedel utan att därutöver åstadkomma mera permanenta överskott. En sådan utveckling kan främjas framför allt genom ett väsentligt förbättrat stöd till strukturrationaliseringen och även genom ett särskilt omställningsstöd. Därutöver bör styrande åtgärder från samhällets sida inte förekomma. Det finns all anledning för bedömningen, att den erforderliga krympningen av produktionsvolymen kommer att uppnås på av oss förordad sätt. På sikt kan man behöva hysa farhågor för att en tillräcklig livsmedelsproduktion inte kan upprätthållas. Otillräckligt rationaliseringsstöd och bristande lönsamhet för jordbruksnäringen kan framkalla en sådan utveckling.

I sitt särskilda yttrande till jordbruksutredningens betänkande har ledamoten Hansson framhållit:

Utredningsmajoritetens förslag om 80-procentig självförsörjning måste tolkas som en maximisiffra, som ej bör överskridas. Enligt min mening bör en sådan maximisiffra i stället sökas vid 90 %, och 80 % bör betraktas som en lägsta gräns, som man allvarligt bör söka undvika. Liksom 1942 års jordbruksutredning präglade 92 % såsom ett medelalternativ, som kunde utgöra ett riktmärke för produktionsvolymen, skulle man nu kunna fastställa medelsiffran 85. Med hänsyn till de riskmoment, som är förknippade med för låg målsättning, anser jag dock att riktmärket för en mellan en övre (90 %) och en undre gräns (80 %) svängande produktionsvolym bör sökas i närheten av den övre gränsen.

Vi ansluter oss till denna uppfattning. Som målsättning i fråga om produktionsvolymen bör sålunda gälla, att jordbruksproduktionen skall utgöra

mellan 90 och 80 % av vårt fredsmässiga behov av livsmedel, varvid en produktion i närheten av den övre gränsen bör eftersträvas. Om produktionen skulle närma sig den undre gränsen, bör åtgärder vidtas i syfte att öka den.

Effektivitetsfrämjande jordbrukspolitik

Det primära i utredningsmajoritetens och jordbruksministrernas förslag i fråga om den jordbrukspolitiska målsättningen är att produktionsvolymen skall krympas ned till 80 % av vårt livsmedelsbehov. Vi finner, såsom framgått av det föregående, att produktionsvolymen bör få sjunka så mycket, att förlustbringande överskott inte skall behöva förekomma som permanent företeelse. Vissa tillfälliga överskott måste givetvis tolereras som en följd av främst årsmånsväxlingar. Den anpassning som enligt vår mening skall eftersträvas bör på effektivt sätt kunna uppnås genom åtgärder till stöd för strukturrationaliseringen, såsom vi i det följande närmare preciserar.

Det är enligt vår mening synnerligen viktigt, att jordbrukspolitiken på bästa möjliga sätt medverkar till ett effektivt resursutnyttjande. Uppbyggandet av rationella lantbruksföretag måste därför vara det centrala syftet med och målet för jordbrukspolitiken. Det jordbrukspolitiska programmet skall sålunda innehålla en klart uttalad rationaliseringsmålsättning. Men lika nödvändigt är det givetvis, att rationella jordbruksföretag får möjligheter till lika god lönsamhet som motsvarande företag inom andra näringsgrenar. Om så inte blir fallet, kan man inte tänka sig, att unga människor skall vara beredda att investera arbete och kapital i jordbruket.

Även utredningsmajoriteten och jordbruksministern har, såsom framhållits, i princip accepterat ett lönsamhetskrav för jordbruket. I propositionen heter det exempelvis:

Det är därför angeläget att bevara ett livskraftigt jordbruk och att de som arbetar i jordbruket i framtiden får en ekonomisk standard som är likvärdig med den som yrkesutövare inom andra näringar når.

De åtgärder, som utredningsmajoriteten och regeringen förordat, är emellertid, såsom vi närmare påvisar i det följande, inte ägnade att möjliggöra målsättningens förverkligande. Utredningsmajoriteten har hävdad, att först när produktionen gått ner till den 80-procentiga självförsörjningsgraden, enligt utredningens tabell sålunda först i slutet av 1970-talet, skulle man kunna räkna med att avkastningen till arbetskraft och kapital i jordbruket bör kunna bli ungefär jämförlig med vad dessa produktionsfaktorer erhåller i andra näringar. Jordbruksministern har i propositionen i varje fall inte gjort någon invändning mot utredningsmajoritetens betraktelsesätt.

Jordbruksutredningens majoritet har förordat en viss prispressande po-

litik gentemot jordbruket. Under den treåriga övergångsperiod, som utredningsmajoriteten räknat med, skulle jordbrukspriserna inte få följa med i den allmänna prisutvecklingen utan hållas tillbaka, så att realprisnivån för jordbruksprodukter kunde beräknas falla med 0,2—0,4 % per år. För denna period ville utredningsmajoriteten dock i första hand lita till omställningsstöd och rationaliseringsinsatser. Om rationaliseringsverksamheten och omställningsstödet under perioden inte fick den avsedda effekten, dvs. åsyftad minskning av jordbruksproduktionen, måste enligt utredningsmajoriteten ytterligare sänkning av realpriserna på jordbrukets produkter övervägas vid treårsperiodens utgång.

Jordbruksministern har i propositionen anslutit sig till utredningsmajoritetens tanke på en gentemot jordbruket i viss mån prispressande politik »för den närmaste framtiden».

Till motivering för en sådan prispolitik har utredningsmajoriteten och jordbruksministern anfört, att man skulle behöva befara, att jordbrukspriserna skulle försvåra rationaliseringen och motverka, att resurser frigörs från jordbruket. Då denna politik sålunda förordas för nuläget, innebär det att nuvarande jordbrukspriser enligt regeringens uppfattning skulle vara så höga, att rationaliseringen motverkas.

Naturligtvis kan en prissättning fördröja rationalisering, nämligen om den ger en lönsamhet utöver vad som är normalt för näringslivet. Men sådan är ju inte situationen för jordbruket. Målsättningen om inkomstlikställighet för den i jordbruket arbetande befolkningen har inte förverkligats. Generellt gäller, att lönsamheten i jordbruksnäringen är väsentligt sämre än i näringslivet i allmänhet. Det är alltså orimligt att tänka sig, att nuvarande jordbrukspriser skulle kunna motverka jordbruksrationaliseringen — därför att de skulle vara för höga. Tvärtom är det givetvis så, att den sämre lönsamhet, som jordbrukets priser nu ger, är ett allvarligt hinder för en önskad rationalisering.

Utredningsmajoriteten och regeringen är inriktade på att en gentemot jordbruket prispressande politik skall tillämpas fram till slutet av 1970-talet.

Konsekvensen måste givetvis bli hämmande för jordbrukets rationalisering. Det är verkligen inte sannolikt, att unga människor skulle ha lust att investera kapital i jordbruksfastigheter under de auspicierna, att den lönsamhet, som näringslivet i allmänhet ger, skulle kunna tillkomma deras jordbruksinvesteringar först i slutet av 1970-talet. Den jordbruksprispolitik, som regeringen förordar för den överskådliga framtiden, är inte effektivitetsfrämjande.

Då jordbruksministern bibehållit utredningsmajoritetens produktionsmålsättning, men försvagat rationaliserings- och omställningspolitiken, som utredningsmajoriteten satte i första hand för den s. k. övergångsperioden, kan man befara, att propositionen avser en hårdare inriktning på

prispressande politik gent emot jordbruket än vad utredningsmajoriteten avsåg.

En förutsättning för att uppbyggandet av rationella jordbruksföretag skall komma till stånd är en prisnivå, som stimulerar till investeringar och risktagande. I riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken måste därför ingå en lönsamhetsmålsättning av innebörd, att prisnivån på jordbruksprodukter skall avvägas så, att rationella företag skall kunna uppnå företagsekonomisk lönsamhet. Det är enligt vår mening angeläget, att riksdagen fastslår detta genom uttalande.

Enligt uppskattningar gjorda vid lantbrukshögskolan skulle det totala kapitalbehovet för en omstrukturering och uppbyggnad av ett högrationellt lantbruk uppgå till ca 15 miljarder kronor. Med den ökade kapitalefterfrågan, som också kännetecknar strukturuomvandlingen i andra delar av näringslivet, måste det givetvis stå klart, att jordbrukets kapitalbehov kan tillgodoses först på lång sikt. Även mot denna bakgrund framstår utredningsmajoritetens produktionsmålsättning som orealistisk.

För en effektivitetsfrämjande jordbrukspolitik är det angeläget, att möjligheter till förbättrad kreditförsörjning skapas, trots det knapphetsläge som råder på kreditmarknaden. Minst lika angeläget är det att jordbruket genom olika beskattningsreformer beredes möjligheter till förbättrad självfinansiering. Största vikt måste också fästas vid arbetsmarknads- och omställningspolitiska insatser, som kan främja jordbrukets rationalisering.

Rationaliseringsfrämjande åtgärder

Det är, framhåller departementschefen, av utomordentlig betydelse ur jordbrukarnas, konsumenternas och samhällets synpunkt, att jordbruksproduktionen sker så att resurserna i fråga om mark, arbetskraft och teknisk utrustning utnyttjas så effektivt som möjligt.

Detta uttalande är helt i överensstämmelse med vad vi ovan anfört beträffande nödvändigheten av en effektivitetsfrämjande jordbrukspolitik. Det är enligt vår mening i högsta grad angeläget att jordbrukets rationalisering främjas effektivare än vad som hittills skett. Särskilt måste strävandena inriktas på strukturrationaliseringen.

De i propositionen föreslagna åtgärderna för rationaliseringen är enligt vår bedömning otillräckliga.

Det statliga finansieringsstödet omfattning

Jordbruket kräver såsom framhållits i det föregående mycket stora kapitalinsatser. Enligt den Hjelmiska undersökningen uppgår medelinvesteringarna vid kreaturslös drift till 500 000—1 500 000 kronor per företag i södra Sverige och till 300 000—800 000 kronor i mellersta Sverige. Per man ligger investeringarna mellan 200 000 och 400 000 kronor. En betydande

del av dessa kapitalbelopp utgöres av investeringar i fastigheter. Vid mjölkproduktion blir kapitalbehovet vid samma arbetsstyrka ungefär en tredjedel lägre än vid kreaturslös drift. Sedan dessa beräkningar gjordes har prisnivån stigit ytterligare.

Det statliga finansieringsstödet i form av kreditgarantier och rationaliseringsbidrag har en mycket betydelsefull uppgift. Jordbruksutredningen, som för den närmast framförliggande treårsperioden fäste särskild vikt vid rationaliserings- och omställningsstödet, föreslog en kraftig utökning av ramarna för kreditgarantierna, från 133 milj. kronor till 288 milj. kronor per år. För jordförvärvslån förordade utredningen en garantiram av 80 milj. kronor, för driftslån 48 milj. kronor, vari skulle ingå lån för gemensam maskin användning, för lån för förvärv av tillskottsmark 60 milj. kronor och för lån för investeringar i ekonomibyggnader och markanläggningar 100 milj. kronor. Till bidrag beräknade utredningen 10 milj. kronor för den yttre rationaliseringen, 6 milj. kronor för den inre och 9 milj. kronor för KR-insatserna i norra Sverige.

Jordbruksministern har emellertid inte godtagit utredningens förslag till uppräknings av garantiramarna. I propositionen föreslås, vad beträffar budgetåret 1967/68, att garantiramen skall utgöra för lån till yttre rationalisering 65 milj. kronor, för lån till inre rationalisering 50 milj. kronor, för jordförvärvslån 37 milj. kronor och för driftslån 30 milj. kronor. Därutöver förordas i propositionen att statlig kreditgaranti skall införas för maskinlån intill ett belopp av 7 milj. kronor — i stället för utredningsförslaget om att maskinlånen skulle innefattas i driftslånen. Departementschefens förslag innebär sålunda en uppräknings av de här nämnda kreditgarantiramarna från 133 till 189 milj. kronor, dvs. med endast 56 milj. kronor. Rationaliseringsbidragen för nästkommande budgetår är i propositionen upptagna till 10 milj. kronor för den yttre rationaliseringen och 8 milj. kronor för den inre samt till drygt 9 milj. kronor till KR-insatserna i Norrland, vilket kan sägas vara i överensstämmelse med vad jordbruksutredningen avsett.

Det är enligt vår mening angeläget, att de här avsedda kreditgarantiramarna för budgetåret 1967/68 vidgas till minst det belopp, som jordbruksutredningen föreslog, dvs. sammanlagt 288 milj. kronor. Vårt förslag är, att ramen för yttre rationalisering skall fastställas till 100 milj. kronor, för inre rationalisering till 60 milj. kronor, för jordförvärvslån till 80 milj. kronor, för driftslån till 38 milj. kronor och för maskinlån till 10 milj. kronor.

Garantilån och amorteringstiderna

Jordbruksutredningen föreslog förlängning av amorteringstiderna för jordförvärvslån från högst 30 år till högst 40 år och för driftslån från högst 15 år till högst 20 år. Inte heller detta har godtagits i propositionen. Departementschefen föreslår, att de nuvarande amorteringsreglerna skall bi-

behållas. Till motivering härför framhålles, att fullmäktige i riksbanken avstyrkt utredningsförslaget. Men det är att observera, att jordbruksutredningen på denna punkt var enig och att dess förslag tillstyrkts eller lämnats utan erinran av strängt taget alla remissinstanser utom riksbankfullmäktige.

Den tunga amorteringsbördan är för många unga jordbrukare en svår belastning, när de gör upp kalkyler över hur de skall kunna klara sig över de första svåra åren efter starten. Jordbruksutredningen hade alltså tungt vägande skäl, när den föreslog förlängda amorteringstider för jordförvärvslån och driftslån. De hårda amorteringsbestämmelser, som enligt propositionen skulle bibehållas, ställer mycket höga krav på egna kapitalinsatser med hänsyn till att amorteringsbördan givetvis inte kan få bli tyngre än vad inkomsten kan bära. Det kan beräknas, att det för ett enfamiljsjordbruk skulle behövas ett eget kapital på ca 70 000 kronor och för ett tvåfamiljsjordbruk ett eget kapital på ca 140 000 kronor. Att av en normal arbetsinkomst och vid nuvarande förhållanden spara ihop ett eget kapital av denna storleksordning torde vara i det närmaste omöjligt. Resultatet måste då bli, att rekryteringen av lantbruksföretagare i huvudsak kan ske endast bland personer, som på annat sätt kommit i besittning av kapitaltillgångar.

Vi föreslår, att de av jordbruksutredningen föreslagna amorteringstiderna för jordförvärvslån och driftslån godtas.

Inriktning på familj jordbruket

I fråga om de allmänna grunderna för det statliga ekonomiska stödet till jordbrukets rationalisering föreslås i propositionen bl. a. den ändringen, att även jordförvärvslån och driftslån skall kunna beviljas för lantbruksföretag, som är större än tvåfamiljsjordbruk. Detta bör enligt vår mening givetvis godtas. Men vi vill understryka, att det inte får innebära, att rationaliseringsinsatserna försvagas för de mindre storleksgrupperna.

Företagsekonomiska undersökningar har visat, att en- och tvåfamiljsjordbruket har god konkurrenskraft gentemot större företag. Vi finner det angeläget, att rationaliseringsstödet även i fortsättningen inriktas främst på familj jordbruket. Detta jordbruk, det egentliga bondejordbruket, bör även i framtiden vara den helt dominerande företagsformen. S. k. fabriksmässig animalieproduktion, som bygger på tillfälliga konjunkturen och därmed står utanför egentlig jordbruksproduktion, bör behandlas restriktivt i fråga om statliga kreditgarantier. I propositionen framhålles särskilt den icke arealbundna produktionen såsom eftersträvansvärd. Särskilt omnämnes den »fabriksmässiga» produktionen av broiler. Som framgår av vad vi förut sagt motsätter vi oss inte i princip att rationaliseringsåtgärderna utsträcker till större företag än förut, men vi vill varna för den enligt vår mening alltför starka tro som jordbruksministern tycks hysa på den »fabriksmässiga» produktionen. Denna är oftast i hög grad konjunkturstyrd

och baserad på inköpta fodermedel och i stor utsträckning på importerade sådana. Den är därför synnerligen vanskelig ur beredskapssynpunkt och kan i betydande utsträckning vålla icke önskvärd påverkan på en väl anpassad normalproduktion inom den egentliga jordbrukssektorn samt negativt inverka på stabiliteten i denna. Rationaliseringsinsatserna bör därför som vi påpekat utgå med förtur till den sektor av jordbruket som bäst behöver ifrågakomma, nämligen det mindre och medelstora jordbruket. Det är ju mot dessa enheter som jordbruksministern i andra sammanhang vänder sin kritik för en, enligt hans mening, för långsam takt i rationaliseringen.

Enligt propositionen skall tillkomsten och fortvaron av stödjordbruk ej längre främjas genom ekonomiskt stöd från staten. Såsom stödjordbruk betraktar departementschefen även deltidjordbruk, vars innehavare har sin huvudsakliga sysselsättning utanför jord- och skogsbruksnäringen. Departementschefens uppfattning på denna punkt delar vi inte. Deltidjordbruk, som vid extensiv drift kan omfatta ganska betydande arealer, är enligt vår mening en värdefull företagsform — och även livsform. Bevarande och uppbyggande av sådana deltidjordbruk ger i många fall en god lösning av bostadsfrågan för t. ex. industriarbetare och innebär också att jordbruksjord hålles i reserv för omvandling vid behov till intensiv drift. Vi förordar sålunda, att det statliga rationaliseringsstödet skall kunna komma även deltidjordbruk till del. Vi vill också understryka betydelsen av att mindre jordbruk med förutsättningar för rationell specialproduktion lämnas stöd då dylik intensivproduktion kan bedömas avsevärt förstärka ekonomin. Såsom RLF och SL uttalat i sitt remissyttrande bör den statliga rationaliseringspolitiken även stödja en stegvis uppbyggnad av rationella företag.

I de av departementschefen föreslagna bestämmelserna i fråga om bidrag till inre rationalisering vill vi förorda de ändringarna, att maximibidraget för ekonomibygnad bör få utgöra 50 000 kronor i stället för 100 000 kronor och att rationaliseringsbidragets minimibelopp bör utgöra 1 000 kronor i stället för 5 000 kronor. Det sistnämnda innebär också, att vi inte kan godta förslaget, att bidragsgivningen till inre rationaliseringsåtgärder skulle förbehållas samlade större rationaliseringsinsatser.

Skogskomplettering och familjeskogsbruk

Såväl i jordbruksutredningen som i propositionen har problemet jord—skog behandlats mycket knapphändigt. Flera remissinstanser har kritiserat utredningens inställning till frågan. Skogsstyrelsen pekar på att det i utredningen saknas en närmare analys och ett ställningstagande till frågan om vilken roll skogsbruket bör och kan spela för jordbruket i framtiden. Således har möjligheterna till kompletterande vintersysselsättning i skogsbruket inte närmare utretts. Inte heller har man behandlat skogs-

brukets och jordbrukets beroende av varandra för att i glesbygderna skapa underlag för en bosättning med tillfredsställande social miljö.

I stora delar av landet måste man enligt vår mening eftersträva en lämplig kombination av åker och skogsmark. Såväl i skogsbygderna som i stora delar av slättbygderna i Mellan- och Nordsverige utgör en kombination mellan arbete i växtodling under sommaren och skogsarbete under resten av året ett rationellt utnyttjande av arbetskraften. Angelägenheten av skogskomplettering ökas i samma mån som jordbruket behöver större skogsinnehav för ett effektivt utnyttjande året runt av arbetskraft och maskiner. Kombinationen med skog är således inom många områden en förutsättning för att man skall kunna nå den önskade effektiviseringen av lantbruksföretagen. Strävan att komplettera jordbruk med skogsmark måste därför enligt vår mening intensifieras.

Lantbruksstyrelsen har i sitt remissyttrande anfört:

Styrelsen finner det också angeläget framhålla att man inom stora delar av landet endast kan nå den ekonomiskt optimala kombinationen av arbetskraft, mark och kapital, om lantbruksföretagen är grundade på lämplig kombination av jord och skog. Det är därför av största vikt att arbetet med den skogligen rationaliseringen i betydande omfattning är direkt sammankopplad med jordbrukets rationalisering.

Mot den anförda bakgrunden är det att beklaga, att jordbruksutredningen inte i större utsträckning tagit upp frågan om kombinerade jordbruks- och skogsbruksföretag till diskussion.

I propositionen återfinnes följande uttalande av departementschefen: »Vid kombinerade jord- och skogsbruk bör liksom nu gäller för den särskilda rationaliseringsverksamheten i bl. a. Norrland härjämte jordbruksdelen ha sådan omfattning och effektivitet att investeringarna i den delen blir lönsamma.» Innebörden härav är såsom synes oklar. Det bör vid riksdagsbehandlingen understrykas, att uttalandet icke innebär, att som förutsättning för rationaliseringsstöd skall gälla, att jordbruksdelen ensam skall ha full bärkraft. Även skogsbruket på fastigheten skall givetvis räknas in vid bärkrafts- och lönsamhetsbedömningen.

I tidigare sammanhang har från vårt håll förordats, att rationaliseringsstöd skall kunna utgå även för bildande av rena skogsfastigheter i ägo av fysiska personer. Främst skulle det härvid bli frågan om att skapa ett familjeskogsbruk. Frågan har tagits upp i vissa remissyttranden. Något större intresse för saken har inte visats i jordbruksutredningen och inte heller i propositionen. Departementschefen uttalar tvärtom intresse för att låta det statliga domänverket ta hand om överbliven skogsmark. Denna inställning kan vi inte godta. Strävandena bör i första hand inriktas på bondeskogsbruk och rena skogsbruksföretag i fysiska personers ägo. I stora delar av landet bör ett familjeskogsbruk kunna bli av mycket stor betydelse.

De frågor, som vi här diskuterat, bör anses tillhöra den skogspolitiska utredningens uppgifter. Vi anser det angeläget, att förslag snarast möjligt förelägges riksdagen angående såväl intensifierade åtgärder för komplettering av jordbruk med skogsmark som införande av möjligheter till rationaliseringsstöd för rena skogsbruksföretag i fysiska personers ägo.

Samordning med andra verksamheter

Beträffande jordbruksplaneringens samband med övrigt näringsliv och annan samhällsplanering har i jordbruksutredningen liksom i propositionen framhållits, att de av statsmakterna fastlagda riktlinjerna för lokaliseringsverksamheten i allmänhet och de i anledning härav inom länsstyrelserna bildade organen skall utgöra grunden. Planeringen inom jordbrukssektorn skall inordnas i samhällsplaneringen i stort och följa de allmänna riktlinjerna för denna. Vi kan instämma häri men finner det anmärkningsvärt, att varken i jordbruksutredningens betänkande eller i propositionen preciserats några riktlinjer för hur jordbrukets strukturrationalisering skall samordnas med andra verksamheter — detta trots att behovet av sådana riktlinjer givetvis måste vara mycket stort inför en sådan jordbruksnedläggning, som eftersträvas i jordbruksutredningens betänkande liksom i propositionen. Strukturuomvandlingens konsekvenser för samhällsutvecklingen på landsbygden har, såsom t. ex. domänstyrelsen framhåller i sitt remissyttrande, inte penetrerats i önskvärd utsträckning.

Det är enligt vår mening anledning att kraftigt understryka angelägenheten av att jordbrukets strukturrationalisering effektivt samordnas med en aktiv lokaliseringspolitik. Ett rationaliserat jordbruk kan i vissa delar av vårt land inte ensamt bilda underlag för nödvändig service. Annat näringsliv, främst industrier, måste därför så långt möjligt lokaliseras till landsbygden och framför allt till dess tätorter. Vid en sådan utformning av vårt näringsliv kan den jordbruksbebyggelse, som friställes genom rationaliseringen, i stor utsträckning utnyttjas även i fortsättningen som bostäder och för andra ändamål.

Önskvärdheten av att lokaliseringssynpunkterna ges en viss tyngd har också understrukits av skogsstyrelsen i dess remissyttrande:

Möjligheterna att åstadkomma ett tillräckligt befolkningsunderlag för ett rimligt antal servicecentra är i sådana trakter — företrädesvis vissa områden i Norrland — beroende av ett mera differentierat näringsliv än det som skulle bli följderna om jordbruket helt lades ner. Med ett kvarblivande jordbruk torde också följa vissa mindre förädlingsindustrier. Härjämte bör vikt läggas vid det värde som ligger i ett bibehållande av en allmänt sett trivsammare miljöstruktur, en effekt som kanske får större betydelse än den relativt måttliga ökningen av befolkningsunderlaget som jordbruket ger. För skogsbruket kan miljöfaktorn bl. a. betyda, att skogsarbetskraften kan bibehållas bosatt inom rimligt avstånd från arbetsplatserna.

I vissa glesbygdsområden, främst i Norrland, måste man tänka sig ett särskilt servicestöd. Denna fråga har diskuterats i andra motioner från vårt håll. Det är givetvis angeläget, att jordbrukets strukturrationalisering samordnas också med de åtgärder för ett särskilt servicestöd, som enligt vår mening är nödvändiga.

Av stor vikt är också att ökad uppmärksamhet ägnas åt natur- och landskapsvärden i samma mån som strukturrationaliseringen inom jordbruket fortsätter. Även dessa frågor har i stort sett förbigåtts av såväl jordbruksutredningens majoritet som departementschefen. I propositionen säges strängt taget endast, att frågan om landskapsvärden skall ägnas särskild uppmärksamhet vid fortsatta överväganden rörande den statliga naturvårdsverksamheten.

Det måste anses som ett allmänt intresse, att svensk natur kan bevaras med alla de skönhetsvärden som den äger. Detta är särskilt betydelsefullt, ju mer turismen utvecklas och folk söker avkoppling och vederkvickelse i naturen. Om nedlagda jordbruk får stå som ruiner och den forna åkerjorden tillåts växa igen med ogräs och buskvegetation, skulle landskapsbilden radikalt förändras och stora naturvärden gå till spillo. Såsom t. ex. styrelsen för lantbrukshögskolan framhållit i sitt remissyttrande måste omvårdnaden av landskapsmiljön tilldra sig ett stigande intresse i välståndssamhället. Att behålla öppna, ej skogsbevuxna arealer är av stort värde. Hand i hand med jordbrukets strukturrationalisering måste därför en aktiv landskapsvård etableras.

Några remissinstanser har pekat på möjligheterna att i naturvårdssyfte behålla vissa jordar i en extensiv jordbruksdrift, t. ex. i form av bete för nötkreatur eller får. Vad vi i det föregående anfört beträffande deltidjordbruken har bl. a. avseende på detta. I USA har man med framgång använt arealer, som inte kan hållas för intensiv drift, för köttproduktion. Vi anser det angeläget, att sådana möjligheter till extensiv jordbruksdrift prövas även i vårt land.

I sammanhanget vill vi också återge följande ur styrelsens för lantbrukshögskolan remissyttrande:

Den friställning av markresurser från jordbruket, som nu pågår, tar sig ofta former som är otillfredsställande ur landskapsvårdande synpunkt och med hänsyn till fritidsintressena. Frågan om hur ett ur samhällelig synpunkt tillfredsställande utnyttjande av dessa friställda arealer skall åstadkommas är hittills mycket ofullständigt belyst. Biologiska och estetiska problem men även samhälls- och företagsekonomiska samt juridiska frågor kräver här sin lösning, liksom planeringsverksamhetens innehåll och organisation. Forskningen vid lantbrukshögskolan har hittills främst varit inriktad på att möjliggöra ett effektivt utnyttjande av jordbrukets markresurser i växtodling och djurskötsel. Styrelsen önskar förorda att forskningen och undervisningen vid lantbrukshögskolan utvidgas att även omfatta ansvaret för studier av möjligheterna att på ett ur samhällets synpunkt tillfredsställande sätt utnyttja de markresurser, som nu friställes

från jordbruket. Denna expansion, vartill ökade resurser självfallet krävs, torde vara särskilt lämpliga att genomföra vid lantbrukshögskolan, eftersom det där redan finns specialister som arbetar i nära angränsande områden såsom grundläggande naturvetenskapliga ämnen, markvård, växtodlingslära, trädgårdskonst och naturvård samt ekonomi.

Vi delar denna uppfattning och förordar att den av styrelsen aktualiserade forskningen och undervisningen får komma till stånd.

Ökat utnyttjande av AP-medel

Helt naturligt måste AP-fondens medel tillmätas allt större betydelse för finansieringen av lantbruksföretagen — med den avgörande ställning, som denna fond i framtiden får för kreditförsörjningen. Vi har i andra sammanhang aktualiserat frågan om hur AP-medlen i ökad utsträckning skall kunna utnyttjas för investeringar i jordbruket och näringslivet i övrigt såväl genom ändring av återlånbestämmelserna som genom ökad utslussning via kreditinstitutet. Just nu är frågan under riksdagens behandling i anslutning till investeringsbanksfrågan.

Sveriges allmänna hypoteksbank har i sitt remissyttrande framhållit vikten av att AP-fondens placeringar i Hypoteksbankens obligationer ökas väsentligt. Vi instämmer häri men understryker samtidigt angelägenheten av att AP-medel i ökad utsträckning kan föras ut till jordbruksinvesteringar även genom andra kreditinstitut, som är inriktade på jordbruksnäringen, främst då jordbrukskasserörelsen.

Åtgärder för ökad själfinansiering

Skattereglernas utformning är en faktor av betydelse om en effektiv rationalisering av lantbruket skall kunna genomföras. Det är därvid i första hand de otillfredsställande avskrivningsreglerna för byggnader och markanläggningar som utgör ett hinder. De nuvarande reglerna innebär, att avskrivning på lantbrukets driftbyggnader i övervägande antalet fall verkställs med 1 procent på ett schablonmässigt beräknat värde — det taxerade jordbruksvärdet minskat med den del av skogsmarksvärdet som överstiger 25 000 kronor. Särskilt avdrag kan medges på i byggnaderna installerade fasta maskiner och andra fasta inventarier.

Förslag till ändrade bestämmelser om avdrag för värdeminskning å jordbrukets driftbyggnader framlades i en promemoria, avgiven år 1963 av en särskild sektion inom skattelagssakkunniga. Jordbruksutredningen underströk angelägenheten av att bestämmelserna ändras enligt skattelagssakkunnigas förslag. Detta har tillstyrkts av t. ex. lantbruksstyrelsen:

Vad gäller utredningens förslag till ändrad skattelagstiftning vill styrelsen kraftigt understryka, att nuvarande avdragsregler för värdeminskning av ekonomibyggnader i jordbruket, vilka förutsätter en avskrivningstid av 67 år, är helt föråldrade och snarast bör ersättas med bestämmelser med anknytning till byggnadernas ekonomiska livslängd, vilken i allmänhet torde kunna uppskattas till högst 25—35 år. De nuvarande bestämmelserna

innebär, att amortering av lån, som upptages för investeringar i ekonomi-byggnader, i stor utsträckning måste ske med beskattade inkomster. Med de stora nybyggnadsinvesteringar, som uppbyggnaden av rationella företag kräver, blir denna fråga av stor betydelse för viljan och möjligheterna att genomföra önskvärda effektiviseringsåtgärder i jordbruket.

Jordbruksministern har inte godtagit jordbruksutredningens förslag rörande avskrivningsreglerna. I propositionen hänvisas till att frågan om beskattning av inkomst av jordbruksfastighet ingår i företagsskatteutredningens uppdrag.

Enligt den nu gällande schablonmetoden i fråga om byggnadsavskrivningar uppnås genomsnittligt mindre än 50 procents avskrivning vid konstant penningvärde. Den nuvarande schablonregeln ger också en mycket ojämnt fördelad avskrivningsrätt. Det är också tydligt att den spänning, som redan tidigare förelegat mellan kostnadsläget för nybyggnader och det genomsnittliga marknadsvärdet på befintliga byggnader, relativt förstörats och tenderar att öka på grund av byggnadskostnadernas stegring, vilken i jordbruket icke åtföljs av en motsvarande stegring av marknadsvärdet och de därpå grundade taxeringarna av jordbruksvärdet.

De med nuvarande avskrivningsregler begränsade möjligheterna att i rimlig takt verkställa avskrivningar på nyuppförda driftbyggnader har också lett till att lantbrukarna av skatteekonomiska skäl föredrar att underkasta befintliga byggnader kostnadskrävande reparationer, vilket ur driftekonomisk synpunkt på sikt utgör en otillfredsställande lösning. Denna snedvridning skulle automatiskt upphöra om avskrivningsreglerna i tillräckligt hög grad beaktade den ekonomiska varaktighetstiden både i fråga om driftbyggnader och markanläggningar.

I fråga om driftbyggnader bör särskilt beaktas att en modern ekonomi-byggnad skall vara anpassbar till varje produktionsinriktning som i en viss situation ger det bästa ekonomiska resultatet. Detta innebär att inredningen i byggnaden i samband med en sådan anpassning blir föremål för utbyte. Med nuvarande syn utgör inredning i ekonomi-byggnad normalt fastighetstillbehör, vilket medför att avskrivningen på inredningen följer reglerna för byggnad och följaktligen är helt otillräcklig. Den nuvarande gränsdragningen mellan vad som är att hänföra till byggnad som fastighetstillbehör och vad som är löst inventarium är dessutom svår att verkställa och vållar betydande bekymmer vid inkomsttaxeringen och framför allt vid tillämpningen av förordningen om allmän varuskatt. I ett realistiskt avskrivningssystem för lantbrukets driftbyggnader bör därför särskild avskrivning verkställas på byggnadskroppen och särskild avskrivning på inredningen. Avskrivningstiden bör bestämmas helt med utgångspunkt från den ekonomiska livslängden, vilket t. ex. i fråga om inredningen torde innebära att avskrivningstiden skall vara omkring 10 år.

I fråga om markanläggningar medges för närvarande avskrivning endast

på täckdikningsanläggningar och skogsvägar, varvid avskrivningsunderlaget beträffande skogsvägar endast utgör 1/3 av anläggningskostnaden. Andra markanläggningar får över huvud taget icke avskrivas. Lantbrukets investeringar i markanläggningar tenderar att öka starkt, bl. a. i fråga om vattenvårdande åtgärder. Det är dessutom med nuvarande regler svårt att verkställa gränsdragning mellan vad som är att hänföra till byggnad och vad som är markanläggning. Det är väsentligt att alla markanläggningar får bli föremål för värdeminskningssavdrag med anskaffningskostnad som underlag.

De nuvarande avskrivningsreglerna på driftbyggnader och markanläggningar är alltså helt otillfredsställande. En förutsättning för en effektiv rationalisering av lantbruket måste därför vara att reglerna underkastas en långtgående modernisering både i fråga om avskrivningstakt och typ av investering som skall få utgöra underlag för avskrivning. En reform bör därvid i första hand ta sikte på i fråga om driftbyggnader en förhöjd och mera differentierad avskrivningsprocent på den egentliga byggnadskroppen och ett utbrytande av till byggnaden hörande inredning med särskild avskrivning å denna och i fråga om markanläggningar en generell avskrivningsrätt på alla investeringar av detta slag.

Jordbruksrationaliseringen beräknas leda till att betydande arealer odlad mark kommer att planteras med skog. Enligt nuvarande regler medges icke avdrag för kostnad för skogsplantering av odlad mark. Dessa avdragsregler överensstämmer icke med den princip som tillämpas på intäktssidan att all tillväxt blir beskattad. Någon principiell skillnad mellan kostnad för utsäde vid växtodling och för skogsplanter föreligger icke. Det ter sig då naturligt mot bakgrunden av gällande beskattningsregler att full avdragsrätt skall föreligga för kostnad för skogsplantering oavsett om marken tidigare varit skogbevuxen eller ej.

Det årliga resultatet i ett lantbruksföretag är i hög grad beroende av yttre faktorer över vilka den enskilda företagaren icke råder. Den specialisering av driften, som i allt större utsträckning kan förväntas, kommer att göra lantbruksföretagen allt känsligare för dessa yttre faktorer. Möjligheterna till effektiv resultatreglering blir därför av än mera väsentlig betydelse än nu. Det är följaktligen angeläget att också en översyn av bestämmelserna om resultatutjämnande åtgärder i skattelagstiftningen vidtages. Detta har även understrukits av t. ex. lantbruksstyrelsen.

En betydande kapitalavtappning från lantbruket sker ofta vid arvsfall. Denna avtappning beror i viss mån på att i de nuvarande arvsbeskattningsreglerna hänsyn icke tas till latent skatteskulder, som för lantbrukets del åvilar medel insatta på skogskonto och dolda reserver i lager, djur, inventarier o. d. Denna brist i nuvarande regler kommer att bli än mera framträdande om markvärdekommitténs förslag i fråga om realisationsvinstbeskattning genomförs. Man har då att räkna med att många jordbruksfastig-

heter kommer att belastas med stora latent skatteskulder. I propositionen om aktievinstbeskattningen har finansministern förebådat en översyn av arvs- och gåvobeskattningen. Det är angeläget att denna snarast kommer till stånd.

Vi finner det angeläget, att förslag till samlade åtgärder för ökade möjligheter till självfinansiering i jordbruket skyndsamt förelägges riksdagen.

Forskning, rådgivning och utbildning

Beträffande forskningen, rådgivningen och yrkesutbildningen inom jordbruksnäringen har departementschefen i första hand framhållit, att frågan om förstärkningar skall prövas i ett sammanhang vid den årliga budgetbehandlingen och att yrkesutbildningsutredningens förslag berör även yrkesutbildningen på lantbrukets område. Frågorna kommer sålunda att i senare sammanhang prövas av riksdagen.

Jordbruksutredningen har föreslagit vissa förstärkningar på förevarande områden. Vi vill i detta sammanhang endast understryka angelägenheten av ytterligare utbyggnad av forskning, undervisning och rådgivning. Betydande effektivitetsvinster kan göras genom en sådan upprustning. Särskilt vill vi rikta uppmärksamheten på betydelsen av en förstärkning av den lokala rådgivningsverksamheten och av en effektivisering av vuxenutbildningen.

Inflationens inverkan

Den under senare tid snabbt gående inflationen har stor negativ inverkan på jordbrukets rationalisering. För många markägare har det syntts fördelaktigt att behålla marken i egen ägo, oaktat man inte längre har möjligheter att driva jordbruk i egentlig mening.

Lantbruksstyrelsen har i sitt remissyttrande understrukt, att markanskaffningen kan avsevärt underlättas, om säljaren kan erhålla annan mark i utbyte eller får möjligheter att placera sitt lösgjorda kapital på annat värdebeständigt sätt. Möjligheterna till värdebeständig placering av lösgjort kapital är av så stor betydelse för markanskaffningen att tillskapandet av nya dylika placeringsformer enligt styrelsens uppfattning bör övervägas.

Vi delar lantbruksstyrelsens uppfattning.

Småbruksstöd och omställningsstöd

Jordbruksutredningen föreslog omedelbart avskaffande av det egentliga småbruksstödet, dvs. arealtilläggen och leveranstilläggen. Det extra mjölkpristillägget skulle enligt utredningens förslag behållas under en treårsperiod men därefter omprövas. Småbrukarna skulle enligt utredningsmajoriteten få ett bättre alternativ genom det omställningsstöd, som utredningen föreslog i nära anknytning till de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna.

I propositionen föreslås avveckling under en övergångsperiod av små-

bruksstödet i form av arealtillägg och leveranstillägg. Småbrukare, som nu är över 55 år, skall efter behovsprövning i princip få behålla nu utgående stöd fram till folkpensionsåldern. Denna utformning är naturligtvis väsentligt mera tillfredsställande än vad utredningsmajoriteten föreslog. Å andra sidan har jordbruksministern reducerat utredningsförslaget i fråga om omställningsstöd och förordat, att avgångsvederlaget skall vara 6 000 kronor.

Det är naturligtvis svårt att träffa den lämpligaste avvägningen beträffande övergångsbidrag och avgångsvederlag. Vi anser, att dessa frågor bör omprövas inom relativt snar framtid, när viss erfarenhet vunnits av hur övergångs- och omställningsstödet verkar i sig självt liksom tillsammans med prisutvecklingen. Mot bakgrunden härav är vi beredda att nu acceptera den utformning, som jordbruksministern föreslagit för avgångsvederlaget. Beträffande övergångsbidraget vill vi föreslå den ändringen, att den i propositionen föreslagna 55-årsgränsen inte skall gälla. Även småbrukare, som är yngre än 55 år, bör sålunda kunna få övergångsbidrag, om han uppfyller de i propositionen angivna behovsprövningsvillkoren. Denna lösning anser vi vara nödvändig med hänvisning till den i propositionen uppställda målsättningen, att anpassningen måste ske »under hänsynstagande till den enskilda människans sociala och ekonomiska trygghet».

Vi vill även erinra om att vi i andra sammanhang begärt stöd åt mindre brukningsenheter som önskar starta specialproduktion samt att någon lämplig form av värdebeständig placering av lösgjort fastighetskapital anordnas.

Såsom vi i det föregående framhållit anser vi det glädjande, att departementschefen i propositionen tagit ställning för upprätthållande av det extra mjölkpristillägget även efter den av utredningens majoritet diskuterade treårsperioden. För det norrländska jordbruket är detta en nödvändighet.

Prispolitiken

Vi har i det föregående i en principiell argumentering starkt kritiserat utredningsmajoritetens och regeringens avsikt att använda en gentemot jordbruket prispressande politik. I detta sammanhang vill vi understryka, att resultatet av en sådan politik med all sannolikhet skulle bli rakt motsatt vad som enligt utredningen och propositionen åsyftas. Effekten måste rimligtvis bedömas bli, att effektivitetsfrämjande investeringar motverkas och att produktionen mera skulle koncentreras till enheter med mindre rationalitet.

Även åtskilliga remissorgan har riktat hård kritik mot den av utredningsmajoriteten förordade prispolitiken. Lantbruksstyrelsen t. ex. har framhållit, att »möjligheterna att påverka jordbrukets utveckling i önskad riktning torde enligt styrelsens uppfattning vara betydligt säkrare och verk-sammare genom en rätt inriktning av rationaliserings- och rådgivnings-

verksamheten än genom skilda prispolitiska åtgärder, vilkas verkningar på produktionsvolymen kan vara synnerligen svåra att förutse». Även lantbruksstyrelsen håller för sannolikt, att sänkta producentpriser kan resultera »i att många brukare på grund av de bundna produktionsresurserna utökar sin produktionsvolym».

Men jordbruksministern har, såsom framgått, förordat svagare rationaliserings- och omställningsinsatser än vad jordbruksutredningen tänkte sig. Den kan, såsom framhållits, innebära, att regeringen i ökad utsträckning tänker satsa på en gentemot jordbruket prispressande politik.

Långsiktsplan för prisutvecklingen

Jordbruksutredningens majoritet och regeringen har inriktat sig på att en produktionsmålstyrd prissättning skall bli möjlig för vårt lands jordbruk i slutet av 1970-talet. Vi vill naturligtvis gärna intyga, att vi här liksom på andra områden så långt möjligt vill arbeta för en smidigt verkande prismekanism. En förutsättning för en så fungerande prismekanism torde väl vara en fungerande världsmarknad. Utredningsmajoriteten och jordbruksministern synes emellertid för sin produktionsmålsättning inte ha räknat med en sådan världsmarknad i fråga om livsmedlen.

Investeringarna i jordbruket kräver, såsom framhållits, mycket stora kapitalinsatser och långa avskrivningstider. De kalkyler, som skall ligga till grund för de långsiktiga investeringarna, måste baseras på den sannolika prisnivån under en längre period. En rimlig stabilitet är också en förutsättning för lantbruksnämndernas rationaliseringsverksamhet, inte minst i fråga om de s. k. KR-jordbruket. Mot bakgrunden härav och då lönsamheten inom jordbruket inte är en direkt följd av näringsens effektivitet och av konkurrenssituationen med jordbrukare i andra länder utan ett resultat av politiska beslut är det i hög grad önskvärt, att man vid övergången till en ny jordbrukspolitik fastställer en långsiktig grundval för prispolitiken.

Såväl i jordbruksutredningens betänkande som i propositionen har framhållits betydelsen av en viss stabilitet. Men propositionen saknar helt och hållet en fast målsättning för prispolitiken. Det anförs, att det nu är varken möjligt eller lämpligt att ange fasta normer för prissättningen. Det föreligger alltså en klyfta i propositionen mellan princip och praktiska åtgärder. Det saknas nästan helt fasta utgångspunkter för kommande förhandlingar mellan staten och jordbruket. Enligt vår mening bör så osäkra grunder inte accepteras.

Vi vill erinra om att jordbruksutredningen diskuterade frågan om ett s. k. ramavtal. Den inom utredningen arbetande s. k. prisregleringsgruppen anförde i en PM:

Uppfattningen synes emellertid nu vara att man därvid (1959 års system) gick för långt. Samtidigt finns det även de som varnat mot en alltför stor löslighet. Skall jordbruksregleringen i hela sin räckvidd varje år bli

föremål för förhandlingar, får dessa en mycket stor omfattning. Dessa synpunkter leder närmast tanken mot någon form av långsiktigt ramavtal, i vilket fastlägges målsättning, formerna för förhandlingarna och de allmänna principer som skall ligga till grund för dessa, vilka faktorer man skall ta hänsyn till i prissättningen och vilka man inte skall beakta, ungefärliga riktlinjer för hur uppkommande problem och tvistefrågor skall lösas, vilken typ av statistiskt material och fakta man skall stödja sig på etc. Inom ramen för detta avtal med dess riktlinjer och principer skulle man sedan vid årliga eller vartannatårs förhandlingar ha möjligheter till obundna diskussioner och anpassningar till uppkommande problem och svårigheter.

Vid diskussion inom utredningen av lämpligt statistiskt material ansågs att hittillsvarande arealmått på jämförelsegårdar inte var lämpligt att använda som riktmärke. I anledning av en PM om jordbrukets effektiviseringsvägar framhölls antalet gjorda arbetstimmar som en bättre måttenhet. Därvid skulle man kunna utvidga området för inkomstmålsättningen även till kombinerade jord- och skogsbruk. Förut har inkomstmålsättningen varit knuten till slättbygdsjordbruket.

Det är enligt vår mening nödvändigt med en långsiktsplan för jordbrukets prisutveckling. Denna plan skall vara inriktad på en prissättning, som kan ge rationella lantbruksföretag företagsekonomisk lönsamhet i samma mån som motsvarande företag i andra delar av näringslivet. Det har i utredningsarbetet framhållits, att den för rationella enheter erforderliga prisnivån även torde ge innehavare av mindre rationella enheter en godtagbar levnadsstandard. I planen bör hänsyn tas även till detta syfte, så att prispolitiken tillsammans med andra åtgärder kan planeras på sådant sätt, att den i jordbruket arbetande befolkningen i sin helhet kan beredas ekonomisk trygghet.

Långsiktsplanen bör få karaktären av ett planeringsavtal eller ett handlingsprogram, fastställt av statsmakterna och jordbruksorganisationerna tillsammans. Planen skall utgöra underlag för de årliga förhandlingar mellan staten och jordbruket, som vi förordar. Det bör ankomma på regeringen att skyndsamt i samråd med jordbruksorganisationerna och konsumentdelegationen låta utarbeta förslag till långsiktsplanens utformning.

Självfallet måste i långsiktsplanen ingå ett system, som ger jordbruket ett riktigt inflationssskydd.

Det bör också i planen vara närmare preciserat vad som mera materiellt skall avses med begreppet »rationella lantbruksföretag». Såsom framgått kan man överväga att härvid basera sig på likvärdig timlön och full förräntning på i jordbruket insatt kapital. Väsentligast är emellertid, att beräkningarna baseras på ett urval faktiskt existerande rationella företag, vilkas lönsamhetsutveckling man kontinuerligt följer upp. Förslagsvis kan man följa lönsamhetsutvecklingen inom ett större antal JEU-gårdar, representativ för olika storleksgrupper och områden. Genom att väga ihop

resultaten från olika storleksgrupper med vägningstal avseende gårdarnas totala fördelning i landet på olika storleksgrupper kan man få ett för jordbruket samlat uttryck för lönsamhetsbedömningen.

Mjölkregeringen

Utredningsmajoritetens förslag att under en kort period det allmänna mjölkpristillägget och i stort sett också det inom mjölkproduktionen tillämpade utjämningsystemet skall avvecklas har blivit särskilt uppmärksammat i debatten. Vi anser oss inte ha anledning att här gå mera utförligt in på dessa frågor. Det räcker med att konstatera, att de båda centrala lantbruksmyndigheterna, lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden, ställt sig starkt kritiska till utredningsmajoritetens förslag. Lantbruksstyrelsen har framhållit:

Den tidtabell, som utredningen uppställt för avskaffande av det allmänna mjölkpristillägget och utjämningsavgiften, torde sålunda inte kunna genomföras utan en betydande sänkning av avräkningspriset. Däremot anser lantbruksstyrelsen en successiv avveckling eller i vart fall en reducering vara möjlig fastän det icke kan ske så snabbt som utredningen förutsatt. Någon tidtabell får därför inte uppställas i förväg. I stället bör man vid den årliga översynen av jordbrukets situation beakta utvecklingen vad beträffar mjölkproduktion och konsumtion samt genomföra därav påkallade justeringar i mjölkprisregleringen.

Jordbruksnämnden har framhållit:

Vid de nyss berörda förhållandena på smörmarknaden torde det, om utjämningsystemet på mejeriområdet avvecklas i enlighet med utredningens förslag, icke heller bli möjligt, i varje fall under den s. k. övergångstiden, uppnå den utveckling beträffande avräkningspriset för mjölk, som utredningen har skisserat. Avräkningspriset skulle i sänkande riktning starkt påverkas av de av utredningen förordade prissänkningarna på konsumtionsmjölk, grädde och ost utan att en erforderlig komensation kunde erhållas genom höjt smörpris. Skall utjämningsavgifterna för olika slag av mejeriprodukter avvecklas, måste därför andra lösningar sökas, om icke avräkningspriset skall bli lägre än utredningen avsett.

Både lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden har framhållit, att utredningsmajoritetens tanke på ett smörpris av 12 kronor per kilogram inte kan vara realistiskt tänkt. Att utredningsförslaget i här nämnda avseenden inte gärna kan realiseras kan inte döljas av de nya budgetmedel och de nya regleringsmedel, som förts in i bilden.

En reducering av utjämningsystemet är givetvis även enligt vår uppfattning önskvärd. Möjligheterna härtill bör prövas vid de årliga förhandlingarna mellan statsmakterna och jordbruksorganisationerna, varvid riktmärket måste vara, att omläggningen av mjölkregeringen skall ske utan sänkning av avräkningspriset.

Med stöd av vad ovan anförts får vi hemställa,

att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 96 måtte

I. godkänna de i motionen angivna allmänna riktlinjerna för jordbrukspolitiken;

II. uttala att som målsättning för jordbrukspolitiken skall gälla, att rationella lantbruksföretag skall beredas möjligheter till företagsekonomisk lönsamhet i likhet med lönsamhetsförhållandena inom näringslivet i allmänhet;

III. fastställa som målsättning i fråga om produktionsvolymen en inhemsk jordbruksproduktion mellan 90 % och 80 % av vårt nuvarande fredsmässiga livsmedelsbehov, varvid som riktmärke dessutom må gälla, att en produktion i närheten av den övre gränsen så långt möjligt skall eftersträvas och att särskilda åtgärder skall vidtas för produktionsökning, därest produktionen skulle närma sig den undre gränsen;

IV. a) medge att för budgetåret 1967/68 statlig kreditgaranti får lämnas för lån till yttre rationalisering med 100 000 000 kr., för lån till inre rationalisering med 60 000 000 kr., för jordförvärvslån med 80 000 000 kr., för driftslån med 38 000 000 kr. och för maskinlån med 10 000 000 kr.;

b) godkänna att amorteringstiden må få utgöra för jordförvärvslån högst 40 år och för driftslån högst 30 år;

c) uttala att det statliga rationaliseringsstödet må inriktas främst på främjande av en- och tvåfamiljsjordbruk samt godkänna i motionen angivna grunder för rationaliseringsstöd till olika storleksgrupper;

d) medge att särskilt övergångsbidrag skall få utgå även till småbrukare som är under 55 år enligt i propositionen i övrigt angivna grunder;

V. i skrivelse till Kungl. Maj:t

a) anhålla om skyndsamt framläggande av förslag avseende dels intensifierade åtgärder för komplettering av jordbruk med skogsmark och dels införande av möjligheter till rationaliseringsstöd för rena skogsbruksföretag i fysiska personers ägo, främst avseende s. k. familjeskogsbruk;

b) anhålla om skyndsamt prövning och förslag rörande riktlinjer och samordning av jordbrukets strukturrationalisering med andra verksamheter, främst en aktiv lokaliseringspolitik och en aktiv naturvårdspolitik, i enlighet med motionens syfte;

c) hemställa om skyndsamt framläggande av förslag till samlade åtgärder för ökade möjligheter till självfinansiering i jordbruket i enlighet med vad i motionen har anförts;

d) anhålla om skyndsamt prövning och förslag av möjligheterna till värdebeständig placering av lösgjort kapital, så att jordbrukets strukturrationalisering därmed kan främjas;

e) anhålla om att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt exempelvis genom jordbruksnämnden och i samråd med jordbrukets organisationer och jordbruksnämndens konsumentdelegation låta utarbeta förslag till en långsiktplan till grund för pridförhandlingarna samt i syfte att ge företagsekonomisk lönsamhet åt rationella lantbruksföretag och ekonomisk trygghet åt den i jordbruket arbetande befolkningen;

f) samt ge till känna beträffande mjölkregleringen att möjligheterna till reducering av utjämningsavgiften bör övervägas vid de årliga förhandlingarna mellan statsmakterna och jordbruksorganisationerna.

Stockholm den 2 maj 1967

Gunnar Hedlund (cp)

Lars Eliasson (cp)

Nils G. Hansson (cp)

i Sundborn

i Skegrie

S. G. W. Wahlund (cp)

Sven Vigelsbo (cp)

Gustaf Svensson (cp)

i Vä

John Eriksson (cp)

Gunnar Larsson (cp)

i Bäckmora

i Luttra